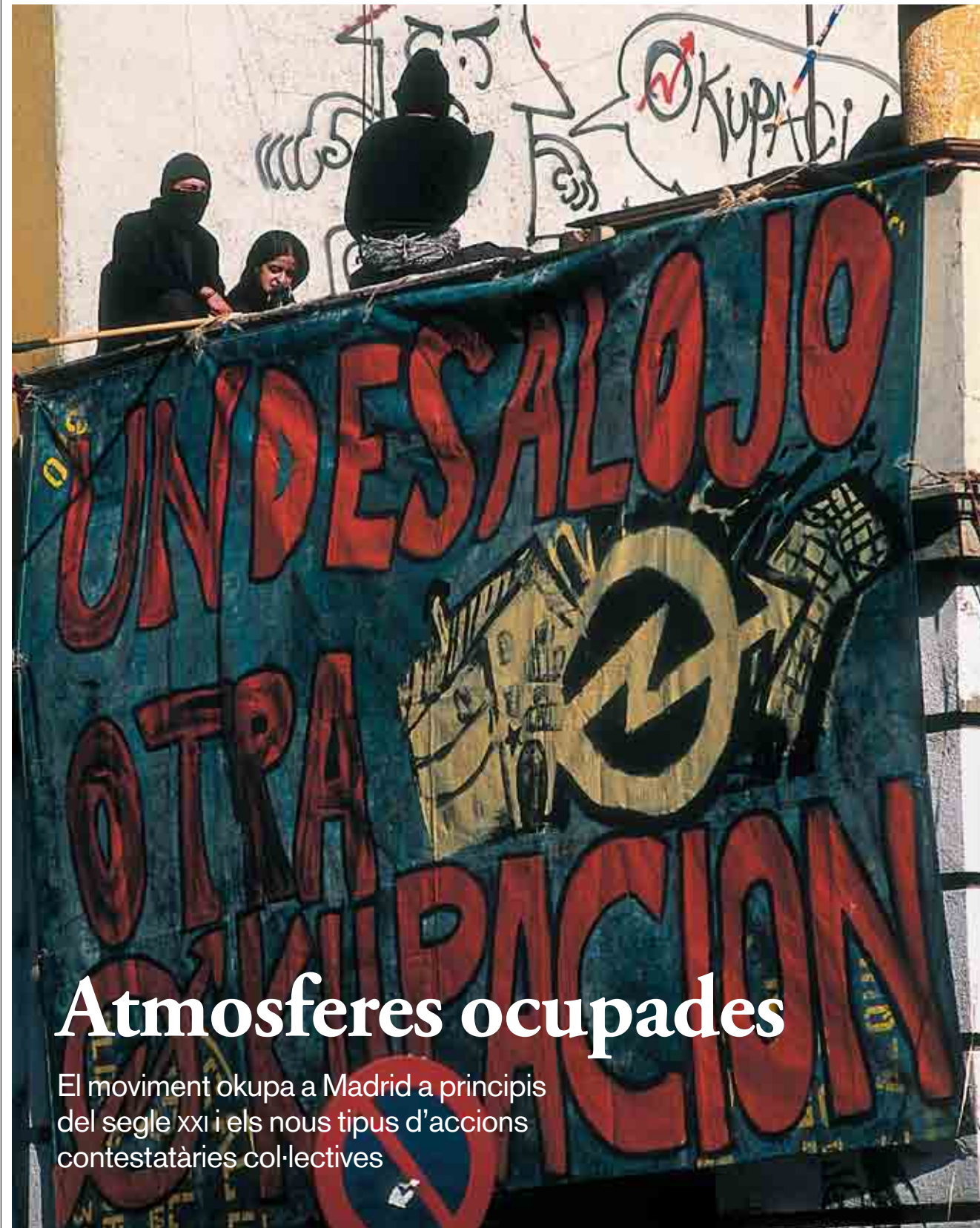

ESPAI PÚBLIC I POLÍTICA URBANA

Montserrat Cañedo
Universitat Complutense de Madrid
MADRID _ ESPANYA

L'AUTORA
Montserrat Cañedo és llicenciada en Sociologia i Ciències Polítiques i doctora en Antropologia Social per la Universitat Complutense. Ha treballat en l'àmbit dels estudis urbans i de l'antropologia política, en especial la creació de llocs i de dinàmiques espaciotemporals urbanes.

Atmosferes ocupades

El moviment okupa a Madrid a principis del segle XXI i els nous tipus d'accions contestatàries col·lectives

FOTO: PHOTOAISA

Mentre sigui un ésser que existeixi, l'ésser humà serà el geni del veïnatge. **P. SLOTERDIJK**

A Madrid, entre la primavera de 2002 i la de 2003, els accents del pols col·lectiu es van representar amb una vaga general o les massives protestes contra el desastre causat pel petrolier *Prestige* i l'anomenada *guerra de l'Iraq*. Tots aquests esdeveniments, en diferent grau i en variades formes, van ser durant un temps una part important del *soundscape* col·lectiu, i van generar *performances* urbanes⁽¹⁾ —protestes, concentracions i reunions en l'espai públic—, en què l'aglomeració massiva dels agitats, per una sobtada i encesa passió comuna, es va fer visible als carrers de la ciutat⁽²⁾. A partir d'una etnografia del «tancament actiu» que durant les mateixes dates van portar a terme els participants d'un centre social *okupat* al barri madrileny de Lavapiés davant la previsió d'un desallotjament, tinc com a propòsit examinar les maneres com el barri i l'espai públic de la ciutat de Madrid són practicats i resignificats per aquest col·lectiu.

In Madrid, between spring 2002 and spring 2003, the collective struggle was represented, above all, by such actions as the general strike and the mass demonstrations against the disasters caused by the oil tanker *Prestige* and the so-called "Iraq War". All these events, to different degrees and in different ways, for a time formed an important part of the collective soundscape, generating urban performances⁽¹⁾ —protests, demonstrations and meetings in the public space in which the massed concentration of protesters, driven by a sudden, incendiary common passion, made themselves seen in the city streets⁽²⁾. Based on an ethnography of the "sit-in" that members of a social centre established in a squat in the Lavapiés district of Madrid organised ahead of a threatened eviction, I propose to examine how this group uses and resignifies both the district and the public space in Madrid.

Les mateixes dates. Deixem la secció nacional (les manifestacions del «No a la guerra» reverberen tota la geografia espanyola) fent una ullada ràpida a la internacional —sembla que també són multitudinàries en altres llocs del món— i ens aturem a les pàgines locals⁽³⁾. L'11 de febrer de 2003 el Centre Social Okupat⁽⁴⁾ Autogestionat (CSOA), el Laboratori 3, més col·loquialment conegut com *el Labo*, organitza una revista caminada pels carrers de Madrid. Observat a peu de carrer, l'ambient és lúdic i festiu⁽⁵⁾.

És un hàbit ciutadà (que ja gairebé ens sembla antic) el fet d'obrir el diari i connectar-se així al soroll col·lectiu, a la banda sonora de l'urbs. El ritme urbà està ple d'esdeveniments mediàtics i polítics que mantenen la ciutat com un conjunt de vida en comú. Podem imaginar-los com una mena de campanes, la figura de les quals informa el col·lectiu, campanes sota les quals bullen, ressonen i s'amplifiquen les paraules, les emocions i les accions de la tribu ciutadana. Sota les campanes d'aquests esdeveniments s'obren espais on els urbanites es reuneixen i se separen interminablement, constituint aquest conjunt —heterogeni i de perfils mòbils però conjunt, al cap i a la fi— que és la ciutat. De vegades el pols s'accelera i el *tempo* de la ciutat ens sembla *presto, vivace*; quelcom d'això ressona quan diem que a la gran ciutat «passen moltes coses».

En qualsevol cas, més tard o més d'hora, els esdeveniments passen, deixen el primer pla i es dissolen en el rerefons de la vida quotidiana, deixant de funcionar com a col·lectors de l'àmbit urbà. Aquesta dinàmica reforça la imatge de la ciutat com una densitat de

(1)

En el doble sentit perquè es tracta d'expressions que són actuades (i el sentit és, doncs, inseparable de l'ús contextual) i, també, d'un tipus específic d'accions col·lectives «particularment expressives per accedir a les subtils de la vida social» (Cruces, 2009).

(2)

Per citar només una xifra, la manifestació contra la imminència d'una guerra contra l'Iraq va mobilitzar a Madrid, el 15 de febrer de 2003, un nombre de persones proper al milió, com van esmentar les edicions del 16 de febrer dels principals diaris nacionals.

(3)

Si suposem que fullegem la premsa nacional de distribució més estesa (*El País*, *El Mundo*, *ABC*...). Si optéssim per altres pàgines —aquestes gairebé sempre només virtuals— d'agències de notícies lligades als moviments socials urbans, sentiríem en un temps més alt i més clar el so d'esdeveniments com aquest. El soroll col·lectiu de la ciutat és un fenomen complex, que emet en diferents freqüències d'ona.

(4)

Mantenim la *k* que utilitzen els informants en la paraula *okupació* i les seves derivades, que serveix per distingir-los d'altres individus i grups que també s'apropien de l'ús d'immobles o espais urbans buits o abandonats dels quals no són propietaris legalment.

(5)

L'etnografia sobre la qual s'asenta aquest article es correspon amb un treball de camp sobre el procés de rehabilitació urbanística del barri madrileny de Lavapiés, que va donar peu a la meua tesi doctoral i que va incloure una observació participant d'un bon nombre d'esdeveniments, activitats i situacions, així com una revisió documental i la realització d'entrevistes, en relació amb l'existència d'aquest centre social okupat al barri, entre el febrer de 2002 i el juny de 2003.

contorns canviants i en moviment perpetu, en què els eixos tradicionals sobre els quals s'articulen les identitats —la classe social, la condició nativa, la família, la professió o el veïnatge— s'hibriden en formes diferents i al mateix temps deixen espai a d'altres de més difusos, que sostenen processos d'identificació més fluides, més làbils, que semblen emergir de sobte, amb força, per a més tard no està clar si —efímers— desaparèixer o romandre en una mena de latència, d'alguna manera dissolts en l'atmosfera urbana per, encara més tard, potser ser reconfigurats per altres esdeveniments⁽⁶⁾. Sobre què s'assenten, d'on extreuen el(s) seu(s) sentit(s) aquesta mena d'efervescències col·lectives, de *performances* d'alta ressonància, a través de les quals es constitueix l'espai públic de la ciutat? Com i sobre quines bases conflueixen els ciutadans en aquestes figures —grups, masses de gent als carrers— que de vegades semblen perdurar només en el temps en què dura la seva *performance*, en la pura mediació del seu passar?

La «revista caminada»: un nou tipus d'acció col·lectiva

Hi ha molta gent. Abans de començar se senten comentaristes excitats que posen de relleu la novetat d'aquest tipus d'acció col·lectiva: la revista caminada. Per a molts és la seva primera vegada, no se sap molt bé en què pot consistir exactament la cosa, però la sensació és que hi ha sorpreses esperant, i una promesa segura de passar una bona estona. De moment, a la plaça de Callao, a les sis de la tarda, el que hi ha és música —que anirà canviant d'estil durant la marxa—, i gent que balla al seu ritme. Algú comenta: «Això s'assembla a una sessió *hip-hop* de les que fan al Labo els divendres». Des de Callao la multitud es dirigeix a la Puerta del Sol. Allà la cosa canvia gairebé radicalment, i es percep el sentit de la «revista caminada»: estem en una altra pàgina, en la qual es camina pel «No a la guerra». La gent crida, canta, coreja eslògans. L'ambient no deixa de ser festiu, però adopta un to més dramàtic, més emfàtic, i la «sessió de *hip-hop* dels divendres» sembla ara una manifestació ciutadana en tota regla, d'acord amb el patró més clàssic. Molts tafaners i vianants se sumen als

cors fins que els límits de la multitud vociferant s'identifiquen gairebé amb els de la plaça. Una altra pàgina de la revista caminada s'obrirà a la plaça Major, una pàgina dividida aquesta vegada en diverses columnes o vinyetes, que denuncien tant el tema del *Prestige* com l'obertura a Madrid —amb capital públic— d'un parc d'atraccions d'una

A LA «REVISTA CAMINADA» LA GENT CRIDA, CANTA, COREJA ESLÒGANS. L'AMBIENT ÉS FESTIU PERÒ TAMBÉ DRAMÀTIC

multinacional americana, o el problema de l'habitatge (tots ells, en major o menor mesura, són esdeveniments politicomediàtics urbans de primera plana). Alguna de les vinyetes, la protagonitza algun col·lectiu o associació en concret de les diverses que hi participen, a qui la multitud indiferenciada cedeix el protagonisme tot just durant una estona. Després, la revista enfila cap a Tirso de Molina, baixant fins a Lavapiés, on els temes —com l'espai on es camina— són uns altres, amb un toc més local, més íntim. Els problemes del barri (sumit en un procés de rehabilitació urbanística molt contestat per alguns veïns) s'escenifiquen en una representació teatral —que contribueix a l'estil expressiu eclèctic d'aquesta acció col·lectiva, que va de la discoteca a la marxa de protesta, de la revetlla al manifest, passant per l'estilitzat *happening* artístic. Ara, la multitud —ja més reduïda—, entre recollida i distesa, para l'esment que la nova *performance* mereix. Continuem: una altra vinyeta consisteix en la lectura d'un manifest «en defensa del Labo», que fa recordar de sobte el centre social okupat que organitza la «revista caminada». És a partir del fet de caminar i de transitar que el col·lectiu fila figures, temes, espais i temps ciutadans, i que es contrueix a través de la pròpia acció expressiva un «nosaltres» grupal. Però quin «nosaltres»? El CSOA el Laboratori, que organitza l'acció en la celebració del seu primer aniversari? Es tracta llavors del col·lectiu okupa? Però sembla que no tots són okupes en la marxa, o sí? Què significa ser okupa del Labo? Dit en altres termes: quins con-

(6)

Els esdeveniments al voltant de les protestes per la guerra de l'Iraq són un exemple en aquest sentit. Després de les protestes massives prèvies al començament de la guerra, durant el seu desenvolupament sembla que van amainar fins gairebé desaparèixer com a fenomen urbà de masses. No obstant això, la pèrdua de les eleccions generals del partit al poder —inesperada segons els sondejos previs— pocs dies després de l'esdeveniment de l'11-M de 2004 va ser llegit per molts comentaristes del tema urbà com l'actualització —en una nova forma, amb altres sentits— d'una identificació col·lectiva contra la guerra de l'Iraq i, per extensió, contra el partit polític del govern. Al marge que hi hagin altres interpretacions d'aquella derrota electoral, cal preguntar-se per la natura, alhora efímera i latent, de les identitats o identificacions col·lectives d'aquest tipus, en un temps subjectes i determinants del ritme de la ciutat contemporània.

torns té el subjecte col·lectiu que es *performa* aquí? Sobre quins sentits compartits s'articula? I, a més d'aquesta, una altra pregunta: qualsevol observador dels carrers del centre madrileny percebria un cert aire de família entre aquesta revista caminada i la manifestació del milió de madrilenys del «No a la guerra» que va tenir lloc només quatre dies després. De quina naturalesa és la reverberació, la relació o les relacions entre els diferents tipus de *performances* urbanes? No percebem, en certa manera, i encara que sigui en la vaguetat imprecisa de «l'aire de família», l'ésser de la ciutat com una entitat que és (quelcom) més que una però menys que moltes⁽⁷⁾? De quina naturalesa són els ecos, els *ritornelos* del ritme de l'àmbit urbà, els plecs del seu espai, l'aire —envoltant— de la seva atmosfera?

El moviment okupa a Madrid: el Laboratori 3

L'okupació a Madrid, com a moviment social amb una certa unitat de conjunt, és difícil d'agafar. En part per la seva joventut i novetat com a fenomen urbà, encara que és cert que és una novetat que ja comença a ser-ho menys⁽⁸⁾. Un altre motiu té a veure amb la manca d'estructures organitzatives estables que transcendixin la dinàmica incessant d'aparició-desaparició de cases okupades concretes i de funcionament autònom, disseminades per la geografia de l'urbs. Aquesta dinàmica temporal està marcada per la condició il·legal de l'okupació i el punt final forçós del desallotjament. «Un desallotjament, una altra okupació», un lema tantes vegades corejat a la ciutat per okupes desallotjats, expressa un moviment característic, ràpid i incessant, que oscil·la entre la presència (la figura) d'una casa okupada que emergeix a la ciutat i el rerefons en el qual es dissol, un cop desallotjada; un moviment que imita el mateix ritme dels esdeveniments politicomediàtics i, fins i tot, una part de la dinàmica de les identitats —fluides, efímeres— en l'espai de la ciutat contemporània.

El Laboratori 3 també va emergir de sobte: el 8 de febrer de 2002 un grup de persones s'introdueix durant dues dècades en un immoble buit i en desús, que al seu dia havia estat una impremta, al carrer Amparo

número 103, situat al barri de Lavapiés. En poc temps, el Labo 3 va adquirir una visibilitat considerable com a centre social⁽⁹⁾ —als cercles okupes i més enllà— ja que articulava un bon nombre de persones i d'activitats al voltant, així com una certa atenció mediàtica. Finalment va acabar desapareixent, poc més de setze mesos després, amb un desallotjament forçós per ordre judicial. Tanmateix, aquesta condició efímera del Labo 3 no ho és tant si atenem el nombre que acompanya el nom, aquest *tres* que ens indica que el Laboratori ha tingut ja no tres sinó quatre «seus», o que quatre immobles okupats han rebut, successivament, el nom de *Laboratori*, posant de manifest una certa tradició, una continuïtat (de relacions socials, d'idees, d'expectatives, de formes i d'estils expressius...) en la qual cal atendre, si volem penetrar en els sentits que adquireix «l'ésser okupa» en una ciutat com Madrid. L'ancoratge de barri és fonamental per entendre la trajectòria del Labo: els quatre espais successius s'han localitzat a Lavapiés. En gran part és al context practicat de la vida quotidiana del barri on es genera una mena d'atmosfera cultural en la qual el Laboratori sorgeix com una bombolla més, que primer s'expandeix i després explota.

A més de la condició intermitent, difusa, mòbil, de la presència okupa als carrers —les cases— de la ciutat, el seu rostre públic, ciutadà, és també elusiu. A la imatge —sens

EN POC TEMPS, EL LABORATORI 3 VA ADQUIRIR UNA VISIBILITAT CONSIDERABLE COM A CENTRE SOCIAL

dubte també estigma— del *punk* esquerp del braçlet de punxes, el gos agressiu i l'actitud manifestament distant i reptadora, se n'hi sobreposa una altra, més recent i que el Labo encarna especialment, la del grup de joves amb inquietuds culturals i polítiques que es congreguen, en torns, en qüestions d'un ampli calat ciutadà i que presenten una cara amable, lúdica, festiva, que de vegades es dilueix sense dificultat en la cara més general de la joventut urbana més imaginativa

(7)

Aquesta idea de la unitat múltiple, a través de processos de relació i/o articulació, que pretén donar compte de les formes en què es manifesta la complexitat, està exposada i desenvolupada en un altre context —el de la pràctica mèdica i la malaltia— a Mol, 2002.

(8)

La primera casa okupada a la ciutat de Madrid apareix a Lavapiés, el 1985. A propòsit de la història de l'okupació madrilenya, he sabut que existeixen seminaris i jornades, com també diverses publicacions. Tot això dona fe d'una trajectòria urbana que ja no és tan breu.

(9)

Els dos usos característics de les cases okupades, que de vegades coincideixen i de vegades no, són l'habitatge i el centre social.

i inquieta. La identitat okupa sembla moure's entre el primer pla i el rerefons, entre l'afirmació i la dissolució. És per això que serveix d'expressió al que semblen els avatars de la identitat a la gran ciutat contemporània en què la mobilitat, la multiplicitat d'espai-temps i la volatilitat de les «comunitats de guarda-roba» (Bauman) semblen haver guanyat terreny a les aparentment més sòlides, estables i duradores identitats de sang o de classe, que habitualment han donat forma a l'esquelet de la ciutat com a espai social.

Relacions entre identitat, espai i política en la ciutat contemporània

A més, la dinàmica identitària que podem aprehendre al Laboratori, amb els seus dilemes i tensions entre la permanència i el canvi i la seva èmfasi en l'acció expressiva a la ciutat com a *performance* identitària, fa aquest cas etnogràfic, a més d'interessant en si mateix com a fragment cultural de la ciutat de Madrid, bo per pensar les relacions entre identitat, espai i política en l'urbs contemporània, així com aquell joc de *performances*, el moviment del qual produeix contínuament la ciutat com una cosa més que una i menys que moltes. Acostem, doncs, al Laboratori la lent antropològica.

Primer, cal ressaltar com la dimensió espacial és clau en el moviment d'okupació. La casa okupada és l'eix central. Primer perquè delimita un espai de pràctiques en què es recrea la identitat del grup participant. Aquesta centralitat de l'espai practicat de la casa —que s'estén al barri— és inseparable en el cas dels okupes d'un altre tipus de centralitat que adquireix l'espai, un espai que ja no seria estrictament l'espai viscut, sinó l'espai representat, conscientment concebut, pel qual la casa okupada és l'eix del que vol ser una crítica a un model de ciutat dominant, i la proposta d'una alternativa. A aquest nivell, la casa okupada és la clau tant d'un eix crític com d'un altre d'utòpic —o més aviat heterotòpic—: d'una banda, ancora espacialment i narrativament aquest «model dominant de ciutat» (perfilant les figures recognoscibles del propietari especulador, l'administració còmplice o el jutge

reaccionari) i, de l'altra, a partir de la mateixa amenaça permanent de desallotjament, constitueix una mena d'altre-espai, d'espai fora de l'espai ciutadà, d'heterotòpia urbana. Aquesta dimensió de l'espai com a representació és important en el moviment okupa, que sembla fer-se ressò (en el sentit i en el to) d'aquestes paraules de Lefebvre: «No es pot canviar la vida sense canviar primer l'espai» (2000: 190). La centralitat d'allò espacial també adquireix, en la nostra anàlisi, una doble dimensió. Utilitzant la distinció de Lefebvre ens interessa apropar-nos al Laboratori com a «espai practicat», executat, actuat. Al mateix temps, seguirem també el fil de l'espacial tal com és explícitament pensat, tematitzat, per aquests okupes: el seu «espai representat»⁽¹⁰⁾. La distinció ens servirà per analitzar alguns conflictes i dilemes viscuts pel col·lectiu que, en el hiat sempre existent entre allò viscut i allò pensat, apunta aquí, al meu entendre, a les tensions entre la permanència i el canvi en la identitat d'aquest grup social urbà. Una darrera observació abans de presentar l'anàlisi del material etnogràfic: l'explícita tematització de l'espai que es fa al Laboratori manté un diàleg molt intens amb les pròpies teories acadèmiques sobre l'espai i la ciutat i, per tant, amb la perspectiva i pressupostos teòrics que explícitament i segurament també implícita estan presents en aquest article. Així els meus informants actuen, en un cert grau, com el mirall on es reflecteix la meua reflexió sobre ells, la qual cosa he de reconèixer que ha estat alhora un estímul i una font constant d'estranyesa⁽¹¹⁾.

Representacions de l'espai urbà: sistema i autogestió

«L'espai no és neutre..., per a res! Està carregat... de diners i de decisions dels que manen. Es tracta d'alliberar-se de tot això i veure què en surt» (comunicació oral, participant al CSOA el Laboratori).

«L'espectador, l'espectadora són objectes d'una acció que passa sempre fora, però que no deixa d'afectar la seva vida. Així, des de fora, però contínuament afectats per ella, mirem les transformacions de Madrid [...]» (escrit com a introducció a les jornades *Ciu-*

(10)

La distinció conceptual que utilitza Lefebvre, a les seves tesis, sobre la producció d'espai és més complexa. Rescatem aquí l'ús que fa d'aquestes dues dimensions de l'àmbit espacial ja esmentades. La representació de l'espai fa l'espai tal com és concebut per un grup a través de conceptes interrelacionats que s'expressen verbalment: sistema, autogestió, espai viu o mort, obert, tancat... L'espai viscut, per la seva banda, està fet de pràctiques. Com a concepte implica que l'espai —inclosa la seva representació— es produeix a partir de la pràctica quotidiana del fet d'estar junts, que genera una trama compartida de significats que funcionen en l'acció, i sobre els quals no hi ha una reflexió sistemàtica o una elaboració conceptual per part dels que els porten a terme (Lefebvre, 2000).

(11)

Per a l'antropòloga que va fer el treball de camp entre aquests okupes, el moment aquell en què, posem que a la butaca de casa seva, ella llegia o revisava algun concepte o teoria que li servia d'inspiració en la relectura del seu material etnogràfic i en la reorientació permanent de la seva aproximació al camp, mai va aconseguir ser, en veritat, un moment «separable», tan sols mínimament, del «camp» mateix. Va resultar que els informants llegien els mateixos llibres que ella i els utilitzaven habitualment per donar sentit a les seves pràctiques i, també, per escriure sobre elles. Pel mateix a vegades reclamaven (i agraiïen) que l'antropòloga els presentés les seves conclusions, i les hi van discutir més d'una vegada en un context, en certs aspectes, molt similar a l'acadèmic per al qual estaven escrites, que usualment està separat, «fora» del camp. Això introdueix certs matisos en la pràctica etnogràfica. Si ja fer etnografia «a casa» exigeix aquesta tasca esforçada que Bourdieu va anomenar *vigilància epistemològica*, i que persegueix identificar aquests punts cecs derivats de compartir massa pressupòsits de sentit amb els informants, en aquest cas, aquest tipus de riscos adquireixen un perfil una mica diferent. Ja no només es comparteixen elements derivats de la vivència, en una mateixa ciutat o dins d'un estil de vida amb similituds, sinó també són comuns els pressupòsits

tat, Habitatge i Ciutadania, organitzades al CSOA el Laboratori 3)⁽¹²⁾.

«La ciutat postmoderna és un territori complex, dominat per les pràctiques mercantils. On tot és susceptible de ser una mercaderia, no només el territori o l'aparell productiu es converteix en una font de benefici econòmic, sinó també les formes de vida, els llenguatges, la comunicació, les rutines i els sabers, les elusions i els silencis, els usos quotidians, el consum, la cultura, l'art, els cossos, tot es converteix en matèria del procés d'acumulació. La tendència sistemàtica és la concentració, en grans àrees metropolitanes, i la seva condició de possibilitat és el control absolut de tots els processos urbans. [...] Els edificis i habitatges buits són només un símptoma d'aquest procés [...]»

«Okupar és atacar aquest procés, denunciant i interferint-hi, però també creant espais que surtin de la seva lògica. (LIS)»

En la representació de l'espai dels defensors de l'okupació, es parteix de la constatació que l'espai urbà és un espai *mort*⁽¹³⁾, perquè és l'expressió d'un sistema de relacions socials injust, dominant en la ciutat. La ciutadania està alienada, separada d'ella mateixa, per dues lògiques que actuen conjuntament com a productores d'espai: la lògica representativa de l'Estat («sistemàticament d'altres decideixen per tu») i la lògica mercantil

que col·loca el benefici econòmic en el centre de la producció de l'espai. L'espai mort es caracteritza per condicionar experiències de vida homogènies, seriades, imposades i assumides inconscientment pels ciutadans, que es converteixen així en usuaris —*passius*— (dels serveis que dissenya i proporciona l'Estat) i clients —*consumistes*— (del mercat urbà). Aquest espai urbà mort és un espai unificat per una lògica, una gramàtica, una estructura; és un (*el*) sistema. Així, sota el corrent de la vida quotidiana del ciutadà, hi ha una via fermament traçada que organitza l'espai i la vida urbana, definint la seva vida des de l'exterior. De nou, el *mercant* és una figura que serveix d'ancoratge al sistema («tot ho torna igual, intercanviable. I produeix desigualtat»). *L'Estat* és la segona de les figures, *traduttore traditore*: «Diu que serveix els interessos de tots, però sempre beneficia els mateixos».

En l'espai mort de la ciutat no és possible una vida amb sentit, però, no obstant això, «un altre món és possible», un espai fora de l'espai mort de la ciutat que, així i en primer lloc, és això: un altre. *Alternatiu*. Oposat. *Anti*. *Antiestatal*. *Anticapitalista*. En termes positius: un espai *alliberat*, *autònom*, *viu*. Quins significats adquireixen aquests termes? Quina concepció es revela aquí del que és «viure» (una vida amb sentit)? En ella és central una idea de vida com a projecte, pel que fa al desenvolupament individual a

teòrics i científics, els elements de la «representació de l'espai» desplegat per l'antropòloga en l'anàlisi i en l'escrit final. El clàssic vaivé de les relacions *èmic-ètic* s'arriba així sobre si mateix, com en un plec (auto) reflexiu.

(12)

Per no tornar la lectura innecessàriament carregada, a partir d'aquí tots els textos entre cometes que vinguin sense cap altra referència explícita són cites de persones properes al Laboratori, obtingudes en comunicacions orals durant el treball de camp. Les cites que es refereixin a textos escrits pel col·lectiu aniran seguides de les inicials que, consultant la bibliografia (a l'entrada: el Laboratori), permetran identificar el text.

(13)

A partir d'aquí aniran en cursiva tots els termes que pertanyen al vocabulari característic dels informants, almenys les primeres vegades que els cito (per evitar omplir el text de cursives).

El moviment okupa fa ús dels carrers per atreure l'atenció i reivindicar el seu protagonisme. PHOTOAISA

partir de l'acumulació d'experiències. Així, l'individu construiria el seu propi camí vital a partir d'eleccions i accions que són, en primer lloc, personals i intransferibles (i que, per tant, no tenen per què coincidir amb les dels altres; al contrari, es pensen molt diferents). A diferència de l'espai mort, en l'espai okupat no hi ha delegació en la presa de decisions: en l'assemblea cadascú es representa a si mateix. *Projecte, activitat i creativitat* són les paraules clau.

En realitat, la creativitat és una mena de mite col·lectiu, es relaciona amb «fer coses», «fer moltes coses», «estar ficat en mil coses, en mil projectes»; coses que tenen a veure, moltes vegades, amb la realització d'activitats expressives enteses en un sentit molt ampli: activitats culturals (teatre, música, ball), però també condicionament de l'espai (des de tirar un envà fins a muntar un menjador), organització d'accions en l'espai públic (pensu, per exemple, en el volum «d'activitat» que implica una «revista caminada»). Sembla que la idea és posar en marxa un col·lectiu de persones al voltant de múltiples activitats que es realitzen perquè en si mateixes tenen valor: com accions expressives i no instrumentals (encara que també ho siguin), que són vistes pels individus com a intensificacions de l'experiència vital, valorades no en el seu caràcter tradicional, sinó en la seva novetat, en la seva originalitat, en la seva creativitat, en l'aportació diferencial, i en la seva capacitat de generar relació social.

Viure: col·leccionar (o deixar-se afectar) per experiències intenses i intensament expressives —del jo i del grup de pares—, variades i diferents. El gaudi, l'alegria, la festa i la companyonia carreguen l'atmosfera emocional de l'espai on es desenvolupa tota aquesta acció expressiva. El temps d'aquest viure també està configurat, és un temps en present. «Viure no és pagar una hipoteca». El sentit de viure no està diferit al futur. «Ara cadascú li treu el seu suc a la vida». Més enllà d'aquest, si és possible, hi ha el *projecte*: la voluntat de viure l'espai-temps urbà com una acumulació d'experiències de l'aquí-i-l'ara (i de les quals no es té encara una imatge perquè no poden preveure's).

És evident que la clau generacional és central en l'explicació d'aquest tipus de representació de l'espai-temps urbà, que s'encarna en diferents tipus d'estils de vida juvenils amb un cert aire familiar. En aquest sentit, les diferències amb la generació dels seus veïns de barri més grans ho posen clarament de manifest. Per a aquests últims, en els seus anys de joventut (que reviu amb especial delit i amb la nostàlgia del que ja s'ha perdut per sempre), viure equivalia a una vida esforçada de treball, de família i d'estalvi en la qual les satisfaccions (el ball, la festa, el consum) estaven administrades en petites dosis i, en general, eternament diferides al futur. «Quan estalviï per...», «quan em jubili i pugui...», «quan els meus fills acabin d'estudiar i llavors...». Dit d'una altra manera, la satisfacció del fet de viure no estava lligada al consum ni tampoc a la idea, tan contemporània, del «desenvolupament per-

LA INTENSA ACTIVITAT SOCIAL HA FET DEL BARRI DE LAVAPIÉS UN ESPAI PER A TOT TIPUS D'EXPRESSIONS SOCIOCULTURALS

sonal». La idea d'una «vida sacrificada» no estava sotmesa al descàndid que ara mereix molt extensivament, i que adquireix el seu sentit en un moment històric dominat per l'escassetat, que queda bastant lluny d'unes generacions més joves crescudes en una societat de consum de masses, de la qual no hi havia ni rastre a l'Espanya de fa gairebé quaranta anys. Hi ha, doncs, un conjunt de pressupòsits comuns en la representació okupa de l'espai que compartien, en primer lloc, els joves madrilenys en general i, en particular, una fracció d'aquest univers, que podem caracteritzar amb la vaguetat amb la qual s'expressen alguns dels seus veïns de més edat: «aquests joves bohemis». Aquests tenen un dels seus principals espais de trobada a Lavapiés (perquè s'han traslladat a viure al barri o bé perquè hi passen part del seu temps en els espais d'oci i cultura)⁽¹⁴⁾. Les especificitats socioculturals es concreten, així, en graus d'intensitat. Sobre un rerefons compartit, emergeixen les figures específiques. No tots els de Lavapiés són okupes,

(14) No tenim espai aquí per donar, a l'anàlisi d'aquests aspectes (la convivència al barri de Lavapiés de joves amb característiques comunes), la dimensió que sens dubte mereixen. Una aproximació etnogràfica als antics i als nous veïns de Lavapiés és a Cañedo, 2006 (capítols 4 i 5). Per a la relació entre l'univers dels nous veïns i els okupes del barri, vegeu el capítol 6.

(15) En tot això hi ha al darrere una qüestió d'enorme interès. Aquesta concepció estesa de l'espai urbà com a oportunitat per al desenvolupament personal a partir del risc de l'acció expressiva en tots els seus camps, està lligada directament al mateix desenvolupament de la ciutat com a espai del capitalisme postindustrial. Com també diuen els okupes, el model capitalista ja no produeix només béns de consum, sinó també estils de vida. Per això es nodreix de les energies creatives dels individus i dels grups socials en les quals formata i reproduceix com a «novetats» desitjables —des d'estils musicals a maneres a la taula— i fàcilment assolibles, per descomptat, amb previ pagament. Aquests productes, al seu torn, alimenten els estils de vida urbans. La gran ciutat és l'escenari privilegiat per a aquesta simbiosi peculiar entre el mercat global i les formes de vida col·lectives, plurals i específiques. La crítica al model capitalista, quan es pensa des de l'alternativa radical, es veu obligada a lluitar amb les tensions —la majoria de vegades latents, perquè són obviades, però que algunes vegades irrompen amb força al terreny del que és explícit— derivades dels aires de família que té l'injuriat «consumisme» amb els estils de vida ciutadans, inclosos els dels més crítics. En realitat, xarxes, formes i productes del capitalisme de mercat i les formes de vida a la ciutat no són estrictament equiparables (en relacions causa-efecte); però tampoc clarament diferenciables a partir del traçat d'una nítida línia de frontera. Com pensar aquesta relació és un dels reptes que els moviments socials urbans comparteixen, crec jo, amb els urbanòlegs de l'acadèmia.

(16) És sabut que el model assembleari és comú a d'altres moviments socials i polítics. És interessant

evidentment, però el fet de compartir (amb molts d'ells) tot un seguit d'elements de la representació de l'espai-temps urbà, al costat de la convivència al voltant d'espais de relació i d'intercanvi —bars, espais culturals, places, carrers—, determina l'existència a Lavapiés d'una atmosfera cultural que funciona com una mena d'hivernacle per a l'okupació. Aquests llaços, per exemple, són els que permeten l'extensió de la identitat de l'àmbit okupa que es practica en la revista caminada. Però de vegades són també llaços negats, eludits, tallats, quan per exemple els okupes afirmen la seva diferència respecte al típic jove veí: amb ell es comparteixen referències, actituds, gustos, costums, maneres i estils de relació, però tan esnob i consumista «que ve a Lavapiés perquè està de moda i «mira quin barri tan *guai* per viure-hi!» (dit amb un to bromista, irònic i no sense un lleuger deix despectiu)⁽¹⁵⁾.

Aquesta diferència, que tantes vegades es marca en la pràctica quotidiana —i que defineix un sentit del «nosaltres» pròpiament okupa—, s'afirma també a partir d'una representació de l'espai (físic i social) de l'espai okupat com a heterotòpic urbà. La seva concepció del fet de viure (una vida amb sentit) no pot donar-se en una ciutat on el mercat i l'Estat (el sistema) imposen les seves lògiques de l'especialització i de la producció seriada d'espais, relacions i subjectes. Per ser diferent, la llibertat és una necessitat que es conquereix a l'heterotopia de l'espai okupat, «un dels pocs llocs d'aquesta ciutat on podem respirar». *Llibertat, diferència, activitat, rebeldia* són nuclis semàntics en el discurs. Com diu la cançó del grup N-Ko (per cert, dedicada al Labo, i sil·làbica en clau rapera): «Digues no al cloroform del conformisme». L'heterotopia de l'espai s'encarna, primer, en la il·legalitat de la casa okupada («el mateix sistema ens diu que no existim, però, i tant que existim!») que condiciona la mateixa experiència de l'habitatge, i això d'una manera intensíssima en alguns moments —per exemple, en l'entrada clandestina a l'immo-ble o en el desallotjament forçat.

Però en el dia a dia de l'existència d'una casa okupada la condició de l'heterotopia de

l'espai la defineix l'*autogestió*. *Autogestió* és un concepte inclòs en els discursos, concepte que juntament amb el de *sistema*, és clau en la concepció de l'espai. L'autogestió és la clau de l'espai viu; significa la possibilitat de fer efectiu aquest altre-viure (alternatiu al viure mort en l'espai del sistema urbà). És un concepte polisèmic que afecta específicament l'organització de la vida a la casa. Primerament, vol dir quelcom característic del moviment d'okupació que el diferencia d'altres tipus d'agrupació política, com els sindicats o els partits. El contingut més rellevant de l'acció política no un és altre que l'organització i la vivència de la vida quotidiana en l'espai de la casa okupada, pensada en si mateixa com a heterotopia, és a dir, com un espai en relacions d'una mútua repulsió amb el sistema urbà. A la casa okupada es nega, en primer lloc, la lògica de la representativitat política que dona lloc a estructures estables de ges-

L'AUTOGESTIÓ SIGNIFICA FER EFECTIVA UN «ALTRE VIURE», UNA MANERA ALTERNATIVA DE VIURE EN L'ESPAI URBÀ

tió dels assumptes comuns. L'organització assembleària, on tots els participants —que poden ser desenes— tenen veu i vot, és una cosa imprescindible. Hi ha un altre tipus d'estructures d'organització —com les comissions que s'encarreguen de diferents aspectes de les necessitats organitzatives del dia a dia— però que mai no són tancades ni permanents, i sempre remetent a l'assemblea com a espai últim de decisió dels assumptes importants o polèmics⁽¹⁶⁾. L'autogestió també implica, en l'organització de l'espai, una mena de «fes-ho-tu-mateix» que evita explícitament recórrer al sistema especialitzat i mercantilitzat de la divisió del treball pel qual una avaria elèctrica sol implicar, per a un ciutadà corrent (en major o menor mesura i segons la seva habilitat, aficions i/o disponibilitat temporal i monetària), la trucada a un electricista; la necessitat o el desig de canviar el color de les parets requereix un pintor; enrajolar un bany implica un paleta o instal·lar una connexió d'Internet necessita una empresa de telecomunicacions, i ai-

comprovar, a través de l'observació, com una experiència més o menys dilatada d'assistència i de participació en assemblees de cases okupades atorga als participants un saber corporal que es plasma en maneres d'estar, de moure's, de prendre la paraula, d'expressar-se amb eloqüència, de dialogar, d'interpel·lar o de discrepar, alhora que s'eviten les discussions embullades que porten al punt mort, d'utilitzar un vocabulari ple de termes característics, d'orientar la discussió a conclusions susceptibles de ser posades en pràctica, etc. Darrere de la seva aparença de trobada informal, de senzill intercanvi d'opinions i d'expressió espontània d'acords i desacords, «l'assemblea» és un espai-temps altament ritualitzat, amb maneres i ritmes característics, que requereix indubtablement d'un aprenentatge. En aquests entorns, la familiaritat que es té amb el model assembleari també es té amb seus problemes, que són discutits de tant en tant. Un d'ells és el dels lideratges informals, que inevitablement qüestionen la pretesa igualtat dels punts de vista expressats a l'assemblea. Per exemple, la possibilitat d'introduir, en els procediments de gestió de l'espai, instruments com els fóruns en línia era considerada per alguns com una manera de contrapesar la força dels més eloqüents a les assemblees. Un altre problema, que es planteja menys a les cases okupades per a l'habitatge que als centres socials, és el de qui constitueix l'assemblea, pel fet que la implicació dels participants —que a més poden ser molt nombrosos— no és ni molt menys la mateixa. En els diversos Laboratoris es va posar de manifest aquest problema diverses vegades. La legitimitat i el dret a ser membre de l'assemblea sol establir-se en funció de la intensitat de la dedicació i de la implicació en la casa, del «treballar-se el projecte». Així, no és el mateix «el que arramba l'espallla dia a dia perquè la casa funciona» que el que utilitza l'espai per desenvolupar-se o, fins i tot, per assistir com a espectador a alguna de les activitats celebrades. S'estableix així una distinció, en funció del grau i de la intensitat de la participació entre *fer* l'espai i *utilitzar* l'espai. Els que fan l'espai són els legítims membres de l'assemblea (podent existir també diversos tipus d'assemblees, més o menys obertes a la participació, en funció de les qüestions a tractar).

xí successivament. En una casa okupa totes aquestes activitats s'emprenen com a part de la construcció de l'espai viu i, si bé no tots participen en tot i ningú està obligat a res, l'activitat que s'hi genera i els resultats que s'aconsegueixen són molt notables, bàsicament perquè tots comparteixen la sensació d'estar davant d'una oportunitat única de desenvolupament individual de les pròpies capacitats i creativitat, al servei, a més, de la construcció d'un heterotòpic que val la pena i que implica, en aquest ritme quotidià de tasques compartides, la construcció d'uns sòlids llaços de relació. «Perquè les activitats aquí no són com agafar la *Guia de l'oci*. Són l'expressió d'una manera de relacionar-nos que és diferent del que ens ofereix la ciutat.» En el cas del Laboratori 3, el més habitual «fes-ho-tu-mateix» del condicionament físic de l'espai es va estendre a tot un programa d'activitats culturals, característic dels CSOA, però particularment efervescent, intens i de gran participació, en aquest cas, que incloïa moltes i variades activitats relacionades amb l'activisme polític, les xarxes telemàtiques, la cultura o l'oci, des de tallers de ràdio, tai-txi o balls fins a concerts, representacions teatrals, presentacions de llibres, jornades d'urbanisme i debat, *rap sessions*, festes, revistes caminades, i un llarg etcètera que va impressionar

propis i estranys pel seu dinamisme i per la capacitat de mobilització urbana.

Un últim element en la representació de l'espai que apareix al Laboratori molt clarament significa una novetat —que d'altres dins del moviment d'okupació també comparteixen—, enfront de les primeres okupacions a Madrid, a finals dels vuitanta i durant la dècada dels noranta. L'èmfasi en la diferència no es marca només respecte al sistema (diferència típica d'aquella clàssica estètica *a la contra* de ressonàncies *punks*), sinó també respecte a l'interior del mateix grup d'okupes. Es tracta, doncs, de «deixar de ser okupa», és a dir, deixar de ser una identitat reconeixible i aïllable com a tal en l'espai de la ciutat. L'àmbit okupa, que té el seu ancoratge en l'espai de la casa okupada, ha «d'obrir-se», «ser un espai de gent diferent». Serà així com *obrir l'espai* serà una altra de les expressions recurrents dins del Laboratori. Aquesta obertura es cursa com una invitació a col·lectius i individus propers, «a la gent del barri», «als ciutadans de Madrid», una invitació a «fer servir el Laboratori», a «fer-se'l propi». A fer-hi alguna cosa, en ell i amb ell, una cosa que et vingui de gust, que et motivi, que vulguis fer. Amb i al costat d'altres, però no «el mateix que» els

L'amenaça del desallotjament mobilitza amb força el pensament i l'acció del grup. A la imatge, accions de resistència contra el desallotjament del CSOA Hamsa de Barcelona. JORDI PLAY

altres —el que ja s'ha formatat com a producte per a l'ús o per al consum de les xarxes del mercat i les institucions urbanes. En últim extrem, és una invitació al marc on és possible viure una vida amb sentit; el Laboratori com a clima favorable, com a atmosfera on es pot respirar. «Obrir el Laboratori a la ciutat» sembla significar fer de la ciutat un heterotopos. Però llavors, ja no hi ha *topos*? En altres paraules, l'heterotopos és ara el *topos* de l'àmbit urbà. Aquest serà precisament el dilema davant del qual la pràctica okupa de l'espai es posarà en la representació d'aquest. En qualsevol cas, l'exaltació de la diferència és aquí un tret clau d'identificació grupal, la qual cosa només és paradoxal si ens oblidem que identitat i diferència es pressuposen l'una a l'altra com les cares d'una moneda. I llavors, com s'obre el Laboratori a la ciutat?

L'espai practicat: creació d'interiors i lògiques de l'aliança urbana

El veïnatge crea interiors. El grup de persones que okupa un determinat immoble sol compartir algun vincle previ (forjat en anteriors okupacions, en coincidències al voltant dels centres socials i, en general, en tot allò que permet parlar d'un moviment okupa); en qualsevol cas, és a través de la pràctica d'okupar una casa concreta com la pertinença es fa realment efectiva. Més que ser okupa (com qui és afiliat a un partit polític o a un sindicat), algun o alguna okupa aquella casa o aquella altra. Entrar a la casa és un moment fundacional, que es viu i es recorda amb especial intensitat. Cal decidir quin immoble està disponible i és adequat, quan i com s'organitza l'entrada (un desplegament coordinat d'escapes, vigilància, llanternes...). L'acte és il·legal, la qual cosa sol requerir nocturnitat, planificació acurada, cautela, un saber fer en el qual els més experimentats guien els altres... La determinació per dur a terme allò planificat, els nervis i l'excitació d'allò prohibit, s'uneixen després a l'enrenou d'aconseguir, per fi, entrar a l'immoble, i veure amb els propis ulls —de vegades, el dia següent, ja que la llum de les llanternes deixa veure poca cosa— un espai que fins llavors només s'imaginava, a partir del que s'ha entrevist des de fora. Hi

La casa okupada

FOTO: GETTY IMAGES

Compartir moments així marca, i molt. Viure l'inici d'una okupació no deixa indiferent a ningú. El fet d'habitar la casa, en el veïnatge del que és compartit, crea un interior; un intens sentiment de «nosaltres». Aquest interior, però, no és un interior tancat, sinó un interior de geometria variable, que s'expandeix i es contrau. Segons passen els mesos i la casa està llesta, continuen sent necessàries les feines per mantenir-la (cal proveir el rebost i la barra, organitzar la neteja, actualitzar els quadrants d'activitats, atendre els desperfectes i els imprevistos...); encara que és cert que l'esforç que exigeix el manteniment és bastant menor que el de la posada en marxa dels inicis. Ara, el temps es pot dedicar a altres coses, aquelles que normalment es diuen *activitats*: el dia a dia d'un CSOA. En aquesta atmosfera col·lectiva on «activitat» i «creativitat» són mantres quotidians, cadascú, cada grup que es forma per l'afinitat de l'interès compartit o del tracte personal es dedica a posar en pràctica les seves coses, les seves tasques. No obstant això, que ni l'acció ni la creativitat surten del no-res ho prova l'existència dels repertoris de continguts temàtics, de maneres d'organitzar-se, de tipus d'accions expressives que articulen el desenvolupament de les activitats del Labo i que són característiques, típiques, idiosincràtiques, dels CSOA. En primer lloc, i com a temes:

l'urbanisme, els moviments socials, la immigració, la crítica de la política urbana, els drets de la ciutadania..., i el tipus d'accions expressives lligades a aquestes temàtiques (des de les jornades amb experts, fins a les manifestacions o les revistes caminades). En segon, l'art: música, dansa, pintura, fotografia, cinema «que no trobaven un lloc no mediat per l'àmbit institucional o el comercial per expressar-se lliurement». I en tercer lloc i destacat, el desenvolupament de les xarxes de comunicació, utilitzant les noves tecnologies (des de laboratoris de mitjans, a xarxes *wireless* locals, agències de notícies, etc.)⁽¹⁾.

(1)

L'interès i la dedicació al desenvolupament de les xarxes virtuals de comunicació és un element important per entendre les pràctiques de l'espai dels okupes i les dinàmiques d'expansió i contracció d'aquest. També amb el concurs de la virtualitat, l'espai okupat s'estén molt més enllà de les parets de les cases okupades.

ha abraçades, salts d'alegria, passos apresats que van d'un costat a l'altre explorant l'edifici, cridant l'atenció dels altres («veniu a veure això!»), imaginant les seves possibilitats d'ús. En el cas del Laboratori 3, els immensos quinze mil metres quadrats converteixen el projecte, des del principi, en una cosa que pot donar per a molt. Hi ha molt per fer, però, i aquests primers moments són incerts perquè un desallotjament immediat no es pot descartar. Així que, gairebé des del primer moment, l'energia col·lectiva s'orienta en l'activitat pràctica de l'apropiació de l'espai, i la intensa emoció, continguda abans de traspasar el llindar de la casa o desbordada un cop a dins, cedeix pas a una actitud laboriosa i concentrada, en què la gent es dispersa per la casa i s'aplica a netejar, a palpar parets i envans, a esbossar plànols..., en un tràfec de pols i d'escombres, d'escombraries i de runes que s'amunteguen i es retiren... «Al principi són hores i hores posant-te a la feina, dormint allà, sense saber què passarà». Es va deixant net i «a la vista» un espai que, amb el pas dels dies i les setmanes —el desallotjament no es va produir i ja no es farà fins que un jutge el dicti, la qual cosa porta el seu temps— es va fent habitable segons els usos més o menys habituals (en aquest cas) d'un CSOA: el menjador aquí, la barra que organitza el bar allà, les sales d'activitats —sala d'assajos, sala d'arts plàstiques...— a aquest costat i a l'altre, l'entrada d'aquesta manera, la sala més gran per a conferències i actes públics, l'espai per al cinema o per als espectacles... L'assemblea pren forma i els assumptes a tractar són molts. El «fesho-tu-mateix» col·lectiu transforma els participants en improvisats paletes, decoradors, lampistes o electricistes. El grup s'organitza de manera informal; l'ambient és de laboriositat distesa i d'alegria compartida que es manifesta en rialles, bromes, en la satisfacció comuna que es dona quan la jornada d'activitat intensa s'acaba, quan es va veient que les coses surten, que l'esforç es materialitza en formes, formes de l'espai, formes de relació social.

Els repertoris de temàtiques i d'accions expressives al CSOA es barregen, i no és estrany, per exemple, que en una obra de tea-

tre hi hagi especuladors de vestits i de cabells engominats i nenes *pijes* que van a les rebaixes, o que la lletra d'una cançó humorística faci menció al càrrec públic que «agafa els diners i corre», la qual cosa provoca el somriure còmplice de tot l'auditori, tan plena de sobreentesos. Tot això configura un estil de centre cultural diferent dels altres espais culturals de la ciutat —tant dels modestos centres de barri com de les grans institucions culturals urbanes, a l'estil del Cercle de Belles Arts, per exemple. Un nou estil amb un gran potencial d'atracció per a la ciutat, com demostra la trajectòria del Laboratori. Al fil del desenvolupament de les activitats, el CSOA va anar implicant la participació de molta més gent de la que componia el nucli inicial. Alguns com a espectadors-participants (als concerts, festes, jornades...); d'altres com a organitzadors de noves activitats, a través de les quals s'anaven consolidant noves associacions, més o menys informals —de músics o artistes, per exemple, o de moviments de crítica urbana com el generat al voltant del «No a la guerra» —que en el marc del CSOA van tenir un espai físic per a la reunió, i un espai social on poder existir i proliferar. Com la seva revista caminada ens ha deixat veure, els okupes del Labo van mostrar que podien arribar a ser molts i, alhora, difuminar-se en un temps en l'atmosfera evanescent dels estils de vida juvenils urbans i, un altre, en les figures del col·lectiu reunides pels esdeveniments del *soundscape* urbà —la rehabilitació urbanística de Lavapiés, la vaga general, la guerra de l'Iraq...

D'altra banda, en certes alçades de la seva trajectòria, qui no coneixia el Laboratori 3 de Lavapiés? Les xarxes telemàtiques vinculades al món dels moviments socials urbans —des de l'*Indymedia* a tantes altres— informen constantment sobre el Labo, de la capacitat de contenir i donar forma a una eferescència de pressupòsits comuns encarnats en formes de socialització i formes expressives característiques, fan que arribi a ser un punt de referència com a CSOA. Un interior en expansió. Més aviat que tard —és el més habitual—, el propietari cursa una denúncia i comença el procés judicial; el desenvolupament mar-

(17) «Lavapiés» es configura com un d'aquests interiors. A la vegada, es pot veure com una atmosfera, en la qual respiren alguns grups com el Laboratori, i com el producte del veïnatge, en el si d'un espai físic delimitat, de certs tipus de xarxes de relació de les quals el Laboratori n'és un exemple.

(18) La policia no està al marge d'aquest joc de legitimitat que opera sota els focus de la representació mediàtica. Una imatge massa violenta d'una actuació policial pot desautoritzar-la immediatament davant l'opinió pública, generant protestes irades, les conseqüències de les quals no són infravalorades per a cap polític o gestor públic. Per això els desallotjaments són acuradament planejats i executats, retardant al màxim possible l'enfrontament violent, especialment si se sap que tindrà visibilitat mediàtica (molt ampliada darrerament amb l'ús de les càmeres de vídeo i de fotografia i els telèfons mòbils dels particulars).

ca també el ritme de l'espai-temps de la casa, determinant moments d'especial intensitat (alguna batalla legal guanyada, la imminència del desallotjament...). Tots aquests processos: el manteniment de la casa, les activitats, la circulació del Labo pels circuits de comunicació de la ciutat, el procés judicial, lliguen aquell nucli inicial d'okupes amb diferents persones i col·lectius, a diferents escales espaciotemporals, formant en el veïnatge del contacte i de la relació altres interiors que demostren que qualsevol lloc, en el sentit més localitzat del terme, està lligat a múltiples mons⁽¹⁷⁾. El Laboratori pot ser vist com l'espai actuat d'una sèrie de coexistències, la intersecció d'una sèrie de *performances* que adquireixen una semblança de forma, una figura que es retalla sobre el rerefons del fluid urbà.

Un altre moment d'eferescència col·lectiva és el desallotjament de la casa okupada. El ritme quotidià del Laboratori s'aviva amb l'amenaça del desallotjament que, si bé és sempre implícita, es fa més present en certs moments, en funció de l'avenç del procés judicial. Quan està pròxima una resolució de sentència, es reactualitza la condició de l'heterotopia de l'espai okupat. L'amenaça del desallotjament

tot ho remou: mobilitza amb força l'emoció, el pensament i l'acció del grup. Ancora una experiència, viscuda en carn pròpia, de la «injustícia del sistema», que amenaça dur per davant una cosa que se sent com a pròpia i legítima («estava buit i ens ho hem treballat per oferir-lo a la ciutat»). Al mateix temps, una amenaça propera de desallotjament limita també una arena política en què es produeix una batalla per la legitimitat. El desallotjament és un dels moments de més visibilitat mediàtica de les okupacions. La imatge clàssica de la batalla campal entre okupes i policia ha acostumat a reforçar el clàssic estigma de l'okupació, integrada en l'imaginari col·lectiu urbà en aquestes figures de sentit que s'anomenen, en repetits ecos, *tribus urbanes* o *violència urbana*⁽¹⁸⁾. Així, l'arribada del desallotjament imposa als ocupants de les cases el trist dilema que va de la impotència d'aver d'abandonar dòcilment d'un dia per l'altre i per sempre l'espai propi, en l'aprofundiment de l'estigma —en realitat l'altra cara de la impotència— que aparella el fet de respondre a cops contra la policia. El Laboratori 3, donant un exemple més de la seva capacitat de renovació de l'acció expressiva del moviment d'okupació, va plantejar una alternativa al

El desnonament esdevé ben bé un ritus de pas en l'entorn okupa perquè és el moment en què es fa visible el conflicte i la reivindicació d'aquest moviment. JORDI PLAY

dilema. Precisament, davant la imminència d'una resolució judicial que podria donar inici a un desallotjament, durant el mes de juny de 2002, es planteja explícitament una *defensa* de l'espai okupat a partir d'una crida a la tancada de la casa, però aquesta vegada no a un tancament de resistència sinó al que en diran un *tancament actiu*. «No quedar reclosos. Treure al carrer tot el que siguem capaços d'elaborar de forma col·lectiva [...]. La idea és mobilitzar gent de tot tipus, aconseguir un suport de tanta magnitud que aconseguixi fer visible l'existència d'un conflicte polític i social i aturi el desallotjament» (SPD).

El programa d'activitats de la segona quinzena de juny de 2002 incloïa un cicle de xerrades sobre ciutat, habitatge i ciutadania; una actuació de ballet amb l'obra titulada *IKEA és mentida*; un documental i la presentació d'un llibre sobre la memòria històrica de les col·lectivitzacions a l'Aragó dels anys trenta; una assemblea veïnal; un espectacle poeticomusical: *Músiques del no-món*; activitats de participació a la vaga general del 20 de juny; diversos cinemàforums amb la presència dels directors; obres de teatre; sopars concert; una taula rodona per al dia internacional contra la tortura; un concert de jazz; una festa per celebrar el dia de l'orgull gai; diversos tallers (música, desobediència creativa, ball improvisació) i les trobades de «Madrid Wireless» (xarxa telemàtica i sense fils de connexió local). El nosaltres col·lectiu es palpa en un ambient electrilitzat d'emoció, de passió, d'activitat i de companyonia. Els que han estat allà des del principi es mobilitzen, però també el cercle més ampli de la *penyeta* de Lavapiés, les xarxes de relacions que s'activen a través de les xarxes de comunicació virtual, alguns membres de col·lectius veïnals o, fins i tot, algun representant d'un partit polític d'esquerra. Fins aquí les clàssiques aliances del moviment okupa. Es demana suport també a algun personatge del món de la cultura que ha protagonitzat amb anterioritat alguna activitat al CSOA i, en el marc de les xarxes desplegades pel Labo, durant llargs mesos, es fan efectives ara les declaracions de suport al CSOA que vénen d'aquests professionals de l'esfera de l'art i la cultura a la ciutat: actors,

literats, gent del teatre, de la universitat, del cinema... signen manifestos de suport i, en alguns casos, tornen a participar en les activitats durant la tancada. Una amalgama heterogènia connectada a una lògica de l'aliança urbana, en una cadena d'equivalències on el Laboratori és el significat compartit, necessàriament polisèmic —un temps significa lluitar contra el sistema, defensar la cultura, dir no a la guerra...—, que serveix de col·lector, d'atmosfera comuna per als qui, gràcies a ell, vibren en un mateix moviment. Com a lloc, «el Laboratori» està unit per la simultaneïtat de múltiples cadenes d'associació en diferents escales espaciotemporals. La coordinació, en l'esfera de les pràctiques, és la manera en què *el Labo* es manté en la ciutat com a element singular.

En qualsevol cas, i malgrat la polisèmia de l'espai «El Laboratori», és evident que la lògica expansiva de l'aliança es produeixi sobre un nucli de significats que, precisament, no són els que més s'associen característicament a l'okupació com a moviment social. El discurs centrat en la crítica, en les maneres de producció de l'espai urbà, queda enfosquit davant la força i l'allau de «l'argument cultural».

El suport d'amplis sectors socials de la ciutat al Laboratori, que inclourà alguns dels mitjans de comunicació⁽¹⁹⁾ més forts, no es produirà tant a partir d'un èmfasi en el conflicte plantejat per l'okupació, respecte a la qüestió de l'habitatge dins del model de la ciutat dominant, sinó que la legitimitat reivindicada es sustentà, sobretot, en aquesta vessant del CSOA com a centre d'activitats socials i culturals, completament allunyat de qualsevol tipus de violència i, d'aquesta manera, de la figura que tradicionalment representa l'okupa en l'imaginari de la ciutat. La utilitat col·lectiva del centre social okupat, com a nucli de propostes socials i culturals que no tenen cabuda en un altre lloc i que caracteritzen un sector ampli de la joventut urbana, serà el fil conductor que

La «revista caminada» ha esdevingut un símbol i un referent per al moviment okupa per la seva repercussió social i mediàtica. JORDI PLAY

ampliï el gran nombre de suports al Labo que es generaran als mesos previs al seu desallotjament. Que l'argument de la legitimitat de l'okupació sobre la base de la funció social del Laboratori, com a centre d'activitats culturals, funcioni té a veure precisament amb els pressupòsits comuns que aquests okupes comparteixen amb un sector extens de la ciutadania. Aquests pressupòsits operen com una mena de rerefons de sentit urbà o, per dir-ho de nou amb la metàfora aèria, una mena d'atmosfera compartida. En la ciutat de «l'abundància expressiva», la identitat personal viscuda com a autorealització a partir de la vivència de les «experiències», dóna lloc a la creació de formes expressives i de relacions socials en què es barregen l'art, la política, el consum, la festa i els estils de vida, abans conformats en espais separats o, si més no, amb fronteres definides més i/o d'una altra manera. L'ambient del Laboratori i la seva qualitat com a espai urbà particular potser sorprèn no tant per la novetat d'allò mai vist, sinó pel seu caràcter de mescla original d'un espai-temps ben conegut, des de la festa popular de barri a la discoteca de moda, des de la decoració de la pròpia llar a l'estilitzadíssima *performance* artística, des de la protesta veïnal pel mal estat del centre de salut al seminari sobre urbanisme en el qual es maneja l'argot politicoacadèmic més especialitzat...⁽²⁰⁾

La xarxa de les aliances urbanes es deixarà sentir fins als premis Goya, aquesta versió espanyola del glamur cinematogràfic de Hollywood, en la celebració del 2002. Un parell d'actors participants van fer, davant les càmeres que televisaven l'acte per a tot el país, una menció explícita de suport al Laboratori. Les activitats culturals i el seu paper com a dinamitzador social i cultural del teixit urbà van funcionar llavors com una mena de funció social de la casa, que justificava el seu caràcter d'immoble okupat, —sobretot quan l'edifici, que presentava un gran potencial d'ús per a la seva grandària i bon estat, estava buit feia dues dècades. En aquest aspecte les notícies van insistir sobre el procés de desallotjament, que van oferir durant el mes de juny els dos principals diaris nacionals, en la seva edició de Madrid. Això ens dóna

l'última mesura de la creixent legitimitat social d'aquesta interpretació en clau cultural de l'okupació, almenys per a un conjunt de sectors urbans. I els tribunals finalment ho reconeixen: el 21 de juny de 2002 es paralitza judicialment el procés de desallotjament de l'immoble, segons la premsa, «perquè el jutjat ha valorat l'organització d'activitats socials com un motiu de pes [...] (considerant) aquesta funció d'integració social i d'alternativa que suposen els actes lúdics del moviment» (*El Mundo*, 29 de juny de 2002). L'èxit s'assaboreix com a tal, i se celebra al Laboratori amb tots els luxes. Encara que gairebé tots pensen que el CSOA acabarà per perdre la guerra —«mana la propietat privada»—, també creuen que la batalla guanyada és important. En aquesta batalla es lliura el reconeixement de la legitimitat

PER AL MOVIMENT OKUPA, LA LEGITIMITAT DE L'OKUPACIÓ ES BASA EN LA FUNCIO SOCIAL DELS CENTRES OKUPATS COM A INDRETS ALTERNATIUS

urbana de l'okupació, impensable fa només uns anys. Efectivament, la sentència va ser recorreguda pel propietari de l'immoble i el Laboratori va acabar per ser desallotjat definitivament, gairebé un any més tard. Després l'immoble es va enderrocar i al solar es van construir nous habitatges, posats després a la venda. Però igualment aquella sentència favorable va obrir, durant un moment i per al Laboratori, una possibilitat que per als altres CSOA (inclosos alguns a Lavapiés) ha estat ja una realitat: que l'Estat reconegui i validi la funció social de les cases okupades dedicades a CSOA, i que faciliti la cessió de l'espai okupat (o d'un altre en substitució) als seus okupes. Aquesta legalització de l'espai permet fer durar els projectes d'okupació, que superen així la precarietat que fins ara els ha imposat una inexorable data de caducitat, a costa, això sí, de tractar les greus tensions que, des de la representació okupa de l'espai, implica la mateixa idea d'un espai okupat i legalitzat.

D'acord amb la manera de ser de la política urbana, les lògiques pràctiques i extensives

(19)

Tant el diari *El País* com *El Mundo* es van fer un ressò freqüent dels avatars del Laboratori, en un to de simpatia evident amb el col·lectiu.

(20)

La renovació del repertori d'acció politicoexpressiva també és destacable. Una mostra: les revistes caminades, les passejades d'habitatge-ruïna, la figura reconegible en les manifestacions dels «micos blancs», les processons amb la santa Antagonia, el «marcatge» visual de l'espai urbà (grafits i pintades, col·locació de banderoles, acolorit d'elements del mobiliari urbà, tapiats d'immobles...) i sonor (cassolades...), l'ús de representacions teatrals i altres formes d'expressió artística a les marxes i concentracions, etc.

d'aliança creen identifications col·lectives que es produeixen a partir de certs significants que van constituint el suport d'un gran nombre de sentits, construint cadenes d'equivalències entre pressupostos i expectatives de diferents individus i grups urbans. Adquireixen així, com al Laboratori, l'existència i el dret a l'existència; la legitimitat urbana, o el que en termes polítics podríem anomenar *hegemonia*. Però en el procés d'extensió de la seva significació, el Laboratori també perd, per a alguns, el seu significat originari, particular, i es converteix (o es tem que es converteixi) en un significant buit. Llavors, les lògiques de l'aliança poden tallar-se, i el que abans era identitat ara es marcarà com a diferència. L'interior es contreu. Són aquestes lògiques d'articulació, lògiques pràctiques d'equivalència i de diferència (Laclau, 2000), les que marquen la dinàmica de la política urbana i part del joc entre la identitat i la diferència que, de manera complexa i multifocal, es desenvolupa a la ciutat contemporània. Fan veure també, en el seu desplegament de possibilitats d'articulació de l'heterogeneïtat, com la ciutat pot ser una mica més que una i menys que moltes.

Els dilemes de la identitat a l'urbs: entre la permanència i el canvi

El Laboratori també va generar discrepàncies internes, tant en el mateix CSOA com en el més ampli moviment d'okupació, fonamentalment en relació amb dues qüestions clau. En primer lloc, perquè el reconeixement ciutadà, polític i institucional de la legitimitat de l'okupació pot conduir a l'existència de cases okupades legalitzades, la qual cosa compromet molt seriosament la concepció de l'espai, l'espai de representacions que es comparteix. Com un espai legalitzat pot ser antisistema? Com pot ser, doncs, la casa okupada un heterotopos? La tensió és evident i, de vegades, pren la forma d'un agre enfrontament —a les assemblees⁽²¹⁾— entre partidaris i detractors del que s'anomena *processos de negociació* amb les administracions públiques.

En segon lloc, un altre eix de conflicte està relacionat amb com les pràctiques okupes

Una de les característiques dels centres okupats és l'autogestió i el caràcter assembleari. GETTY IMAGES

de l'espai posen en qüestió la representació de l'heterotopia de l'espai, aquesta vegada, en relació amb un altre dels pols que conformen el sistema urbà: el mercat. Per a alguns, la (re)presentació urbana del CSOA com a centre d'activitats culturals —gràcies a la qual l'okupació guanya en legitimitat— implica assimilar-se perillosament al que es reconeix com a *lògica dominant del capitalisme de mercat*: l'urbanita és un consumidor de «productes culturals» (música, teatre, cinema, fotografia, però també d'estils de vestir, de parlar, de menjar...) i el mercat urbà en proporciona una incessant oferta. Una oferta que opera a partir de la conversió de les formes i dels estils expressius que es generen en els marcs de les formes de vida urbana —i són, per tant, producte de la creativitat urbana col·lectiva—, en diferents productes formatats i produïts per al consum de masses (en el context de relacions de mercat)⁽²²⁾. En aquest sentit, els «bohemis» —entesos com l'avantguarda en la creació de formes i d'estils expressius— són l'avantsala, els marcadors de la tendència dels comportaments de masses. El personatge del jove madrileny (o de Lavapiés) típicament «consumidor de cultura» apareix moltes vegades caracteritzat irònicament, tant en el discurs (oral i escrit) dels okupes, com en els diferents tipus d'accions expressives que es van desenvolupar com a activitats al Laboratori. La necessitat de marcar la diferència amb aquesta figura esdevé, en certa manera, de la incomoditat latent amb el fet que les activitats del Labo no són tan diferents, en la vivència de molts dels que hi participen,

de les activitats de consum cultural que caracteritzen típicament els estils de vida metropolitans. Aquesta incomoditat esdevé, de vegades, en el moviment d'okupació o en el més ampli interior dels moviments socials d'esquerres, en un enfrontament amb aquells «que només combaten de festa en festa i de concert en concert», reduint «la crítica a la repercussió» (o el que és el mateix, a la imatge espectacular d'un heterotopos deglutit pel *topos* urbà). La gent del Laboratori, que no pot deixar de reconèixer el sentit de les crítiques abocades contra el seu projecte —perquè s'assenten en una representació compartida de l'espai—, al seu torn, torna als crítics la seva pròpia imatge deformada, i deixa emergir una pregunta clau: de quina manera i en quin sentit, a la ciutat d'avui en dia, anar a una manifestació, acabar a cops amb la policia, o marcar verbalment o estètica la diferència amb el sistema poden constituir una crítica amb algun tipus d'efecte pràctic? En quina mesura tot això, més enllà de fer possible l'autoreconeixement identitari d'un grup, canvia alguna cosa en la manera de ser de la ciutat contemporània? Si les representacions de l'espai condicionen les seves pràctiques, també aquestes les van transformant. Què significa i quin és l'espai urbà de la «crítica» a la ciutat contemporània? Aquesta és una de les preguntes sobre les quals se sosté el

moviment okupa, com a identitat que es troba en transformació constant.

Les lògiques i dinàmiques de l'aliança, asentades en atmosferes culturals compartides i en significats objectes que, en contextos concrets d'acció (veïnatges de pràctica) es tornen objectes condensats de significació múltiple, es veuen travessades per les lògiques pràctiques de la diferenciació: aquells esdeveniments (vagues, guerres...) passen, el Labo es desallotja, els crítics enuncien que la «cultura no és política»; i els que abans eren un, ara en són molts. El Laboratori com a espai urbà, en la seva complexa dimensió física, social i cultural, en el temps, exemplifica aquest «interior paradoxal» que constitueix, segons Sloterdijk, la topologia de totes les cultures: en un temps obertes i tancades. L'escuma com a metàfora de la complexitat de la ciutat —que aquest autor proposa per superar el que anomena *l'anorèxia espacial de la metàfora clau de la ciutat global: la xarxa*— es desplega com una imatge de milions de bombolles de sabó que es creuen i interfereixen per tot arreu, constituïnt entre totes un espai compacte, dens, fet de bombolles que s'expandeixen i es contrauen, veïnes i alhora aïllades, si bé a través de fronteres comunes, compartides. Ciutat escumejant. Aquesta metàfora és útil per a l'aproximació als fenòmens urbans? ■

(21)

Alguns exemples de les discussions a Cañedo, 2006: 489 i seq.

(22)

Les «innovacions», tan típiques de la cultura urbana, cal veure-les com el producte de l'estabilització del magma de la novetat en figures recognoscibles i reproduïbles. En qualsevol cas, el mercat no només participa en aquests processos.

BIBLIOGRAFIA

- Adell, R.; Martínez, M. (coord.) *¿Dónde están las llaves? El movimiento okupa: prácticas y contextos sociales*. Madrid: Los libros de la Catarata, 2004.
- Bauman, Z. «Exclusión social y multiculturalismo». A: *Claves de la Razón Práctica*, núm. 137 (novembre, 2003).
- Cañedo Rodríguez, M. *Lavapiés, área de rehabilitación preferente. Políticas culturales y construcción del lugar*. Madrid: Universitat Complutense, 2006. Tesi doctoral inèdita.
- Casanova, G. *Armarse sobre las ruinas. Historia del movimiento autónomo en Madrid (1985-1999)*. Madrid: Potencial Hardcore, 2002.
- Cruces, F. «Performances urbanas» en Aguilar, M. A.; Nivón, E.; Portal, A. M.; Winocur, R. *Pensar lo contemporáneo: de la cultura situada a la convergencia tecnológica*. Barcelona: Anthropos, 2009.
- El Laboratori A <<http://www.sindominio.net/laboratorio/documentos>> [Consulta documents 1997-2004]:
- «El laboratorio difuso» (LD)
 - «Afectar, afectarnos, es nuestra batalla. Contribución para un espacio público nuevo en Lavapiés» (AANB)
 - «Acercas del consejo (una primera aproximación)» (AC)
 - «Consideraciones sobre el consejo y el diálogo» (CCD)
 - «Consideraciones sobre la construcción de un conflicto público contra la administración por/con/entre "El Laboratorio" y una multitud metropolitana» (CCP)
 - «Retorno a la paranoia» (RP)
 - «El espacio social metropolitano. Entre el riesgo del gueto y el proyectista emprendedor» Seminario: Centros Sociales Iqué empresa! (ESM)
 - «Desde el desalojo del CSOA El Laboratorio...» (DD)
 - «El Labo como iniciativa social» (LIS)
 - «Sobre el proceso de desalojo (y cómo pensamos impedirlo)» (SPD)
- Laclau, E. «Identity and Hege-
- mony: The Role of Universality in the Constitution of Political Logics» A: Butler, J.; Laclau, E.; Zizek, S.; *Contingency, Hegemony, Universality*. Londres: Vers, 2000.
- Lefebvre, H. *The production of space*. Oxford: Blackwell, 2000.
- López, D.; Lorenzi, E. «El Proyecto Político de la Peñita. Identidad política y movimiento autónomo madrileño». *Molotov*, octubre, 2002.
- Mol, A. *The body multiple: Ontology in Medical Practice*. Durham: Duke University Press, 2002.
- Sloterdijk, P. *Esferas III*. Madrid: Siruela, 2009.